

חיי אברהם

פרשת בשלח תש"פ

בענין "עירוב תחומין, ואם מהני עירוב למ"ד תחומין דאורייתא"

ראו פי ה' נתן לָכֶם הַשָּׁבֶת עַל כֵּן הוּא נָתַן לָכֶם בַּיּוֹם הַשְּׁשִׁי לֶחֶם יּוֹמִים שָׁבוּ אִישׁ תַּחֲתָיו אֵל
יֵצֵא אִישׁ מִמְּקוֹמוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי (ט"ז כ"ט)

ופירש"י, אלו אלפים אמה של תחום שבת, ולא במפורש, שאין תחומין אלא מדברי סופרים, ועיקרו של מקרא על לוקטי המן נאמר, ע"כ. ומקורו בעירובין (נא.), דמקרא דאל יצא איש ממקומו ילפינן דאסור לצאת חוץ לתחום שבת עכ"פ מדרבנן¹. ושיטת ר' עקיבא דילפינן ממגרש דערי לויס דאסור לצאת חוץ מאלפים אמה מן התורה², וחכמים חולקים וס"ל דאין איסור זה אלא מדרבנן.

והנה איתא בעירובין (יז:): תני רבי חייא לוקין על עירובי תחומין דבר תורה. והקשה הר"ף שם היכי אמרינן הכא לוקין על עירובי תחומין דבר תורה, ואנן קיימא לן דליתא לדברי עקיבא דאמר תחומין מדאורייתא. והביא דברי הירושלמי שם (פ"ג ה"ד) דאליבא דכ"ע אסור לצאת חוץ ל"ב מיל דאורייתא, ונמצאו עכשיו תחומי שבת מהן דרבנן ומהן דאורייתא, מאלפים אמה ולמעלה עד י"ב מיל לוקה עליהן מדרבנן ולר"ע לוקה עליהן מדאורייתא, והחולקים על ר"ע סברי מ"ב מיל ולמעלה לוקה עליהם מדאורייתא, דכתיב אל יצא איש ממקומו, והיינו י"ב מיל כנגד מחנה ישראל, וממילא מיושב דברי ר' חייא דאיתא אליבא דכ"ע וביותר מ"ב מיל.

ושוב הקשה על זה, דהא תני ר' חייא לוקין על "עירובי" תחומין, ומשמע דלקי על יציאה מחוץ לתחום במקום שלא תיקן עירובי תחומין³, והא אין לנו עירובי תחומין אלא עד סוף אלפים אמה בלבד, ואם הניח עירובו חוץ לאלפים אמה אין עירובו עירוב, ואם איסור זה (לצאת חוץ מאלפים אמה) מדרבנן הוא לא ילקה עליהם דבר תורה אלא לדברי ר"ע (ולא קי"ל כוותיה), והניח בצ"ע.

וברמב"ן שם הביא בשם הראב"ד לתרץ דאה"נ דברי ר' חייא דלוקין על תחומין קאי אמי שיצא חוץ ל"ב מיל וכנ"ל, אלא דגורס בברייתא לוקין על "התחומין"

¹יע' בריטב"א שם.

²איתא בסוטה (כז:): ומדותם מחוץ לעיר את פאת קדמה אלפים באמה, ומקרא אחר אמר מקיר העיר וחוצה אלף אמה סביב, אי אפשר לומר אלף אמה שכבר נאמר אלפים אמה, וא"א לומר אלפים אמה שכבר נאמר אלף אמה, הא כיצד, אלף אמה מגרש, ואלפים אמה תחום השבת.

³וע' ביאור באופ"א קצת בביאור הגר"פ לרס"ג (ל"ת קע"ט בסופו).

דבר תורה, וא"כ לא איכפת לן מה דלא מועיל עירוב חוץ מאלפים אמה, דהמלקות כאן באין על האיסור לצאת יותר מ"ב מיל.

וכתב על זה הרמב"ן דיש ליישב על דרך הנ"ל, דלקי על יציאה חוץ ל"ב מיל גם לגירסא דידן דלוקין על "עירובי" תחומין, והביאור בזה, דלפי חכמים דמודים ב"ב מיל שהן מדברי תורה וזהו מקומו הכתוב בתורה, אף הן יש בהם עירוב מדין תורה, ומניח אדם עירובו בסוף י"ב מיל ומהלך עוד י"ב מיל, ומעתה נסתלקה הקושיא הזו מדברי ר' חייא, ולוקין על עירובי תחומין די"ב מיל קאמר.

והוכיח זה מהא דיש לתמוה לדברי ר"ע כיון דאלפים אמה מן התורה הם, היאך עירוב מועיל לילך יותר, והרי העירוב הזה מועיל לענין של דבריהם והוא דומה לעירובי תבשילין ולעירובי חצרות שהוא מדבריהם, ומהיכן למד ר"ע היתר עירוב להקל על דברי תורה, ובודאי שלא היה ר"ע חולק בעירוב כדתנן וכו'.

אלא י"ל לדברי האומר תחומין דאורייתא, או שהעירוב הלכה למשה מסיני, או כיון שדעתו לשבות כאן ואמר תהא שביתתי במקום פלוני, עשאו ביתו⁴, ומשם אני קורא אל יצא איש ממקומו, נמצאו העירובין (בין ברגליו בין בפה בין בפת) כולם דבר תורה הם. וכמו שמועיל עירוב לאלפים אמה לר"ע דזהו מה"ת, ה"נ מועיל עירוב ל"ב מיל דהוי מה"ת⁵, דכיון דזהו מקומו שפיר אפשר לעשות מקום שביתתו בתוך י"ב מיל ומועיל לילך עוד י"ב מיל משם⁶. וביאר, דודאי המערב ברגליו אפשר שהוא מן התורה לפי שהוא קונה בין השמשות שביתתו במקום רגליו וכאן הוא מקומו וכאן הוא עירובו, אבל עירוב הפת אינו מועיל אלא ע"פ חד מתרי טעמי הנ"ל, שהעירוב הלכה למשה מסיני או כיון שדעתו לשבות שם הרי עשאו ביתו, עכת"ד הרמב"ן⁷.

[אלא דחולק שם בכל מה שנתבאר דהא דא"ר חייא לוקין על עירוב תחומין קאי אי"ב מיל, דודאי לפי הבבלי אין הפירוש הזה מחוור, שאין לתחומין עיקר מן התורה אלא לדברי ר"ע ובאלפים אמה, אבל למ"ד תחומין דרבנן אין להם עיקר מן התורה כלל, והביא כמה ראיות לזה, וסיים, וגדולה שבראיות כולן שלא הוזכרו בתלמודנו י"ב מיל או ג' פרסאות בשום מקום, וכיון שנשנה מחלוקת

⁴ יע' בחשוקי חמד (עירובין כו:): שו"ט עם הגרא"ל שטיינמן זצ"ל בזה.

⁵ יע' מש"כ ע"ד בהעמק שאלה (כ"ו ד). וע"ע בבית יצחק (או"ח סי' מ"ב אות י"ב) שכתב דיש לחלק, דאלפים אמה מה"ת למדנו מן ומדותם מחוץ לעיר אלפים אמה, וניתן אלפים אמה לכל צד להעיר, ע"כ מקום העירוב הוי כעירו, משא"כ למ"ד י"ב מיל נלמד מאל יצא איש ממקומו, והיינו דכל אדם יש רשות ללכת כמקום מחנה ישראל ולא יותר, ולא ניתן לו רשות ללכת י"ב מיל לכל צד אלא רק בצירוף (כגון ח' מיל לצפון וד' לדרום), ע"כ. ואולי מה"ט ס"ל להר"ף והראב"ד דלא מועיל עירוב יותר מאלפים אמה כמש"נ לעיל. ושו"ר דכ"כ בדברי יחזקאל (סי' ז' אות ט"ז).

⁶ ובמנ"ח (מ' כ"ד) חקר מאחר דחז"ל גזרו אלפיים אמה, אם הניח א' עירוב בסוף התחום של י"ב מיל, מי אמרינן כיון דמה"ת הוי עירוב, א"כ אם הלך מעירובו אין לוקין כיון דמה"ת הוי עירוב, או דלמא כיון דעכ"פ מדרבנן אינו יכול לבא במקום העירוב ולישקליה מחמת איסור תחומין דרבנן א"כ ה"ל כמו נאבד או נשרף העירוב ולא היינו מקום שביתתו, וכתב דתלוי אם ע"י דרבנן נעשה דין תורה, וע"ע בעמודי אור (י"ד ט').

⁷ ובמנ"ח (שם) כתב דצ"ל שחז"ל קבלו זה בתורה שבע"פ דעירוב מהני מה"ת, דבמקום פיתא או שמערב ברגל שם עיקר שביתתו. וע"ע באור שמח (הל' שבת פכ"ז ה"א) ובגרי"פ (ל"ת קע"ט ד"ה ואני אומר) ביאורים אחרים אם מועיל עירוב פת מה"ת.

ר"ע ורבנן בתחומין, לר"ע תחומי אלפים אמה מן התורה ולדברי חכמים מדבריהם, וכל מקום שהוזכרו תחומים ומחלקותם בענין זה נאמרו, ולא הוזכרו י"ב מיל מעולם בתלמוד, היאך בא ר' חייא ושנה סתם לוקין על ערובי תחומין מן התורה, והלא תחומין האמורים בכל מקום אלפים אמה הם, ולפרש המלקות הזו על השיעור המוזכר בירושלמי ואינו בגמ' כלל, הבל הוא ורעות רוח. ולכן יישב דברי ר' חייא הכי, דכיון דר' חייא תנא הוא, שונה משנתו על דעת עצמו, ואין לנו לשאול עליו אם שנה משנתו כדברי היחיד⁸.

והנה, יע' בטור (או"ח סי' ת"ח) שכתב וז"ל, מפני שתחומין דרבנן הקילו בהם והתירו למי שצריך לילך ד' אלפים לרוח אחת שיתן עירובו לסוף אלפים וילך מהלאה לעירובו אלפים וכו'.

ודייק מזה באליה רבה שם דדוקא מפני שתחומין דרבנן הקילו והתירו ע"י עירוב, הא למ"ד תחומין דאורייתא לא מהני עירוב, והקשה על זה מגמ' בעירובין הנ"ל דתני ר' חייא לוקין על עירובי תחומין מה"ת, אלמא דמהני עירוב גם למ"ד תחומין דאורייתא, וכעין קושית הרמב"ן הנ"ל היאך מהני עירוב למ"ד תחומין מה"ת.

ובתחילה תירץ באליה רבה דיש לחלק בין עירוב בפת לעירוב ברגליו, דהטור קאי אעירוב בפת ומועיל רק למ"ד תחומין דרבנן ולא למ"ד תחומין מה"ת, משא"כ הא דתני ר' חייא לוקין על עירובי תחומין קאי אעירוב ברגליו דמהני לכולי עלמא, וכמו שחילק בזה ברמב"ן הנ"ל ג"כ⁹, אלא דשוב הקשה על זה כדברי הרמב"ן הנ"ל דהא מצינו דמהני עירוב גם בפת אף למאן דס"ל תחומין דאורייתא, והדרא קושיא לדוכתא¹⁰. ולכן תירץ דאולי כוונת הטור דבאמת גם למאן דאמר תחומין מן התורה מהני עירוב אלא שיש לו נמי רמז מקרא, אבל למ"ד תחומין מדרבנן הקילו ע"י עירוב אף בלא רמז מקרא. ועל דרך זה יישבו בתוס' שבת ובבית מאיר. וע"ע מש"כ ליישב בהעמק שאלה (ע"ד י').

⁸ וכ"כ במזרחי כאן בדעת רש"י, דס"ל דליכא תחומין מה"ת כלל, אבל בתחלה כתב לבאר בדעת רש"י כדעת הסוברים ד"ב מיל הוי מדאורייתא, דהא דכתב רש"י דאין תחומין אלא מד"ס היינו אלו של אלפים אמה, ולא סתם תחומין, אבל תחומין של שנים עשר מיל מדאורייתא הן. אבל הדר ביה מזה כיון דסיים רש"י ועיקרו של מקרא על לוקטי המון, ע"כ ס"ל דסתם תחומין מדברי סופרים הן, דאם לא כן, תחומין דשנים עשר מיל מדאורייתא מנא לן, הא ליכא קרא אחרנא דנילף מיניה תחומין חוץ מן המקרא הזה.

⁹ וכ"כ בביאור דברי הטור בשו"ת מהר"י אסאד או"ח (סי' פ"ח בסופו). והוכיח כן מדברי התנחומא (פ' במדבר סי' ט') גבי יהושע כשהלך להחריב את יריחו, אמר לבני ישראל עתידים אתם לעשות שם את השבת, אל תרחקו מן הארון יותר מן אלפים אמה לכל רוח, למה, שתהיו רשאים לבוא להתפלל לפני הארון בשבת, ע"כ, והך דרשה ס"ל דתחומין מה"ת, דאי מדרבנן הרי במלחמה פטורים מלערב, אלא ע"כ ס"ל דתחומין מה"ת. והנה אי סגי לערב בפת, למה הזהירם יהושע שלא להרחיק מן הארון יותר מאלפים, ירחיקו ויבאו בשבת להתפלל ע"י עירוב בפת, וע"כ דלא סגי אלא ברגליו, ובזה הוי טרחא גדולה לכל ישראל, ולכן הזהירם שלא להרחיק. אולם יע' בילקוט הגרשוני (סי' ת"ח) שהעיר ע"ד דמוכח מדברי המדרש דאזיל כמ"ד דתחומין מדרבנן (דאיתא במדרש "סמכו חכמים"), ולכן ביאר המדרש באופ"א.

¹⁰ והוכיחו זה מעירובין (לה). דר"מ ס"ל תחומין מדאורייתא ואעפ"כ מודה דמערבין בפת, וכן הוכיח המרבי"ן מעוד מקומות, יע"ש. וכן הק' במנ"ח (שם) ע"ד הטור. וחי' הרמב"ן בעירובין עדיין לא יצא לאור בימיהם (וע"ע הערה 7 לעיל).

ובדברי יחזקאל (סי' ז' ענף ב' אות ז') ביאר בדעת הטור דלעולם לא מהני עירוב בפת מדאורייתא, אלא דס"ל לר"ע ודעימיה דאינו עובר מדאורייתא אלא כשעוקר אלפים מסוף התחום דאז נחשב כעקירת מקום לגמרי, דכל שהוא בתוך אלפים אמה הראשונים נחשב כמקומו, ומה שאסור לעקור אף פסיעה א' חוץ לתחום הוא מדרבנן, ומשום הכי אין עירוב פת אלא להתיר איסור דרבנן שבתוך ד' אלפים, אבל אם היה איסור ההילוך חוץ לאלפים מדאורייתא לא היה מועיל עירוב פת (ויע"ש עוד תי' באופ"א באות ח').

ועוד כתב שם (אות ט') ליישב דעת הטור דס"ל דהיכא דעוקר דעתו ממקום שביתתו הוי דינא דאורייתא, ונמצא דהמערב בפת לאחר שתיקנו חכמים דקונה שביתה במקום פיתא הרי עקר שביתה רגליו מדאורייתא, דתו אין דעתו על מקום רגליו אלא על מקום פיתא, ונהי דמקום פיתא אינו קונה אלא מדרבנן, מ"מ מה שעוקר דעתו מתחום רגליו הוי דאורייתא. ומעתה א"ש דעת הטור, דלעולם מועיל עירוב פת גם בתחומין דאורייתא, והיינו דלאחר שתיקנו דמועיל פת מדרבנן, א"כ שוב עוקר דעתו ממקום רגליו, ואין לו מקום כלל מה"ת, ואסור רק מדרבנן לצאת ממקומו, וע"ז מועיל פת להתירו, יע"ש.

ובביאור הגרי"פ לרס"ג (ל"ת קע"ט ד"ה ואני אומר) כתב (בישוב קושית הרמב"ן הנ"ל היאך מועיל עירוב פת למ"ד תחומין דאורייתא) דמדאורייתא לא בעינן שום עירוב, אלא כל שבירר לו בדעתו איזה מקום לשביתתו הרי הוא מקומו, וקרין ביה אל יצא איש ממקומו. ותקנת עירובין וכל הלכותיהן מדרבנן בעלמא נינהו אפילו למ"ד תחומין דאורייתא, ע"כ. ועפ"ד נראה דה"נ יש ליישב בזה דעת הטור, דרק מפני דתחומין דרבנן הקילו בפת, אבל למ"ד תחומין מה"ת מועיל עירוב בבירר דעתו איזה מקום יהא שביתתו.

נמצאנו למידין דאיכא ג' שיטות בראשונים אם מהני עירוב פת למ"ד תחומין מה"ת. א', דעת הטור (למקצת מפרשים) דלא מועיל. ב', דעת הרי"ף והראב"ד דמועיל לתחום אלפים אמה אבל טפי מזה לא. ג', דעת הרמב"ן דמועיל אף לתחום י"ב מיל.

